

## Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΔΙΑΔΡΟΜΗ

### ΤΩΝ ΘΕΜΕΛΙΩΔΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

Τα θεμελιώδη δικαιώματα εντάσσονται στο ευρύτερο νομικό πλαίσιο που διέπει την κοινωνική οργάνωση και διακρίνονται από τα απλά νομικά δικαιώματα κατά το ότι, όπως και ο ίδιος ο χαρακτηρισμός τους ως θεμελιώδη υποδηλώνει, είναι τόσο βασικά ώστε να τους αποδίδεται ανάλογη σημασία. Η σημασία αυτή καταδεικνύεται τόσο στο ότι η όποια τροποποίηση τους υπόκειται στην αυξημένη πλειοψηφία που απαιτείται για συνταγματικές τροποποιήσεις όσο και στο ότι ερμηνεύονται αυστηρά υπέρ του δικαιούχου τους. Σήμερα, και ιδιαίτερα στην Ευρώπη, τα θεμελιώδη δικαιώματα θεωρούνται δεδομένα και έχουν κατοχυρωθή όχι μόνο στα συντάγματα των χωρών αλλά και στις ίδιες τις συνθήκες της Ευρωπαϊκής Ένωσης όπως και στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και ευρύτερα σε διεθνές επίπεδο. Η κατάληξη αυτή όμως ήταν το αποτέλεσμα μιας μακράς ιστορικής πορείας της κοινωνικής εξέλιξης, την οποία και είναι καλό να έχουμε υπ' όψη ώστε να μπορούμε να αποτιμήσουμε σωστά τη φύση και την αξία τους καθώς επίσης και τα προβλήματα τα οποία έχουν προκύψει όσον αφορά την εφαρμογή τους.

Το κάθε δικαίωμα ενός ανθρώπου εξυπακούει ανάλογη υποχρέωση σεβασμού του από τους άλλους ανθρώπους. Χωρίς αυτό τον σεβασμό δεν νοείται ούτε κοινωνική τάξη ούτε ατομική ασφάλεια και ελευθερία. Τούτου δοθέντος, γίνεται αντιληπτό ότι τα θεμελιώδη δικαιώματα, όπως όλα τα δικαιώματα, εξαρτώνται από την ισχύ και την αποτελεσματικότητα του δικαίου με τη μορφή του νόμου που τα διέπει. Ο νόμος, ως η έκφραση των κανόνων της δίκαιης λειτουργίας της κοινωνίας, καθορίζει τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των ανθρώπων και φροντίζει ώστε να επιβάλει την τήρησή τους. Αυτό εννοούμε με την αρχή της ισχύος του δικαίου. Ιστορικά όμως, και τούτο ισχύει διαχρονικά, υπάρχει και μία άλλη αντίληψη που εκφράζεται στην πραγματικότητα του δικαίου της ισχύος, η αντίληψη δηλαδή ότι επικρατεί εκείνο που ο ισχυρός είναι σε θέση, λόγω της ισχύος του, να καθορίσει ασχέτως του τι είναι δίκαιο. Από νωρίς στην ιστορία, το δίκαιο της ισχύος ήταν εμφανές και δεν είναι δύσκολο να δούμε τον λόγο. Η ανθρώπινη φύση, στην ακαλλιέργητη της μορφή, αντανακλά τη φύση γενικά η οποία διέπεται από το δίκαιο του ισχυρού. Αυτό οφείλεται στον εγωισμό ο οποίος, συνδυαζόμενος με τη σωματική δύναμη, καθιστά δυνατή την επιβολή της θέλησης του ισχυρού έναντι του αδύνατου. Και μάλιστα, ενώ

στη φύση γενικά η επιβολή του δικαίου του ισχυρού γίνεται μόνο προς ικανοποίηση των αναγκών της επιβίωσης, στους ανθρώπους αυτό γίνεται κατ' επίφαση προς ικανοποίηση της άπληστης επιθυμίας για πλούτο και εξουσία.

Υπάρχει βεβαίως στον άνθρωπο η έμφυτη αίσθηση του δικαίου απέναντι στον συνάνθρωπό του. Στους παλιούς όμως χρόνους που η κοινωνική συνείδηση και υπόσταση δεν ήταν τόσο ισχυρή, η αίσθηση αυτή δεν ήταν αρκετή για να υπερισχύσει της φυσικής τάσης του ανθρώπου για επικράτηση πάνω στους άλλους ανθρώπους. Έτσι, η έλλειψη επαρκούς νομικού πλαισίου αφ' ενός και η εξάρτηση των ανθρώπων από τις δικές τους δυνάμεις αφ' ετέρου, επέτρεπαν την επικράτηση του δικαίου της ισχύος. Αυτό δεν ήταν άσχετο και με την πολιτική οργάνωση της κοινωνίας. Το δίκαιο της ισχύος οδήγησε στην καθιέρωση του θεσμού της αρχηγείας και κατ' επέκταση της βασιλείας, αφού ήταν φυσικό εκείνος που εμφανίζετο ως ο πιο ισχυρός να καθίσταται και ο φορέας της εξουσίας. Εφ' όσον όμως εκείνο που τον καθιστούσε φορέα της εξουσίας ήταν η δύναμη, ο ίδιος ήταν και ο εκφραστής του νόμου, με αποτέλεσμα τα δικαιώματα των υπηκόων του να ρυθμίζονται από τη δική του θέληση και έτσι και από τη δική του διάθεση να κυβερνήσει δίκαια ή άδικα. Σε ένα τέτοιο πλαίσιο, δεν υπάρχει χώρος για αναγνωρισμένα δικαιώματα των ανθρώπων.

Η αίσθηση του δικαίου όμως δεν μπορεί να διαγραφεί από καμιά δύναμη. Είναι χαρακτηριστικό το δίδαγμα που παίρνουμε από την ιστορία του θεού Άρη στα προϊστορικά ακόμα χρόνια. Ο Άρης σκότωσε κάποιον που θεωρούσε ότι ενοχλούσε μια κόρη του. Ως θεός που ήταν, θα αναμένετο να μην τιμωρηθεί, αλλά οι άλλοι θεοί είχαν αντίθετη άποψη. Ο Άρης, είπαν, πρέπει να δικαστεί για να φανή αν ήταν δικαιολογημένη η πράξη του. Τον εδίκασαν λοιπόν και η δίκη έγινε στον βράχο που είναι απέναντι από την Ακρόπολη και που από τότε πήρε το όνομα του Άρη – Άρειος Πάγος, όνομα που ακόμα διατηρείται συμβολικά για το ανώτατο δικαστήριο της Ελλάδας ώστε να δείχνει και την ανάλογη θέση του νόμου όπως και την υπαγωγή όλων στον νόμο. Και δεν είναι τυχαίο που ήταν στην Ελλάδα που αναπτύχθηκε η ιδέα του νόμου ως εκφραστή και προστάτη των δικαιωμάτων των ανθρώπων. Στους Ύμνους του Ορφέα, από τους μυθολογικούς δηλαδή ακόμα χρόνους, υμνούνται η θεά Θέμις, που είναι σήμερα συνώνυμη με τη δικαιοσύνη, και οι κόρες της με τον Δία, η Ευνομία, η Δίκη και η Ειρήνη, που εκφράζουν τα αντίστοιχα ιδεώδη που συνθέτουν τη δικαιοσύνη, όπως και ο ίδιος ο Νόμος ως υπεράνω όλων. Έπειτα, μεγάλη ήταν η σημασία που οι Έλληνες απέδιδαν από νωρίς στους

καλούς νόμους. Οι πανάρχαιοι νόμοι της Κρήτης αποτέλεσαν το πρότυπο για τους νόμους πολλών ελληνικών πόλεων, περιλαμβανομένων των νόμων του Λυκούργου στη Σπάρτη και του Σόλωνα στην Αθήνα. Οι νόμοι του Σόλωνα ιδιαίτερα διέπονται από εκτεταμένο φιλελευθερισμό. Με την κατάργηση της σεισάχθειας ουσιαστικά κατήργησε τον θεσμό της δουλείας ένεκα χρεών, προωθώντας έτσι το δικαίωμα της ατομικής ελευθερίας. Προώθησε την ελευθερία των συμβάσεων και γενικά την ελεύθερη επιχειρηματικότητα και ενθάρρυνε την εμπορική δραστηριότητα. Εισήγαγε το δικαίωμα ελεύθερης διάθεσης της περιουσίας με διαθήκη. Κατήργησε τον θεσμό της προίκας, προάγοντας έτσι όχι μόνο την ελευθερία της γαμικής σχέσης αλλά και της ισότιμης υπόστασης της γυναίκας. Επέκτεινε τα μέγιστα το δικαίωμα προσφυγής στα δικαστήρια. Έθεσε έτσι ο Σόλων τα θεμέλια για τη μελλοντική εξέλιξη της Αθήνας στην πόλη που κατέστη όχι μόνο το κλασικό πρότυπο της πολιτειακής ελευθερίας και του πολιτισμού αλλά και το κέντρο της επιχειρηματικότητας και του εμπορίου σε όλη τη Μεσόγειο, εκφράζοντας την ευημερία στην οποία οδηγεί η ατομικότητα προς την οποία συναρτώνται τα δικαιώματα και οι ελευθερίες του ανθρώπου. Και ήταν όντως το φιλελεύθερο ελληνικό πνεύμα που οδήγησε στην ανάπτυξη εκείνου του πολιτεύματος που αντιστρατεύεται την απόλυτη εξουσία του ενός και κατοχυρώνει τα ίσα δικαιώματα όλων – της δημοκρατίας, όπως εκφράζεται ιδιαίτερα στην Αθηναϊκή δημοκρατία. Η δημοκρατία εγγυάται την ισότητα και την ισοπολιτεία και έτσι και την ισχύ και προστασία των νόμων σε όλους, σε αντίθεση με τα απολυταρχικά πολιτεύματα, όπως ήταν η Περσική αυτοκρατορία, στα οποία τα δικαιώματα των ανθρώπων εξαρτώνται από την απολυταρχική μοναρχική βούληση και οι άνθρωποι δεν είναι παρά όργανα της εξουσίας. Είναι γι' αυτό που η ευτυχής κατάληξη των Περσικών πολέμων είχε τεράστια σημασία για τον ελληνικό πολιτισμό αφού, αν ήταν διαφορετική, η Περσική επικράτηση στον ελληνικό χώρο, με βεβαιότητα μέχρι και τη Μεγάλη Ελλάδα, θα άλλαζε ριζικά την πορεία της ιστορίας βυθίζοντας την Ευρώπη στον ασιατικό ανελεύθερο απολυταρχισμό που θα αναιρούσε κάθε έννοια του ανθρώπου και των δικαιωμάτων του.

Όπως όμως υπέδειξε ο Πλάτων, η δημοκρατία μπορεί να καταστή και τυραννία της πλειοψηφίας, εξ ίσου εχθρική προς τα δικαιώματα των πολιτών με την ίδια την τυραννία. Εισηγήθηκε λοιπόν ο Πλάτων ότι η δημοκρατία πρέπει να περιορίζεται από νόμους που δεν επιτρέπεται να τροποποιηθούν αφού αφορούν τις βασικές αρχές της πολιτείας, ώστε η ίδια η δημοκρατία να μη μπορέσει να υπερβεί ορισμένα όρια και ο νόμος να είναι υπεράνω και της ίδιας της βούλησης του δήμου. Στην πρωτοφανή για την εποχή της Πλατωνική αυτή θέση, στην οποία οικοδόμησαν στη συνέχεια ο



Αριστοτέλης και ο Κικέρων, εντοπίζεται ιστορικά η απαρχή της ιδέας της συνταγματικής κατοχύρωσης των θεμελιωδών δικαιωμάτων και του αντίστοιχου περιορισμού της νομοθετικής εξουσίας, όσο και της αρχής του κράτους δικαίου που ορίζει τον νόμο ως τον υπέρτατο άρχοντα της πολιτείας κάτω από την εξουσία του οποίου είναι και οι ίδιοι οι κυβερνώντες. Η σύγχρονη ιδέα των θεμελιωδών δικαιωμάτων είναι ακριβώς ότι ενσωματώνονται στο ίδιο το σύνταγμα της πολιτείας και στες διεθνείς συμβάσεις ως θεμελιακές πρόνοιες που υπόκεινται μόνο σε συνταγματική τροποποίηση, ώστε τα δικαιώματα αυτά να μην επηρεάζονται ούτε από τες αποφάσεις της νομοθετικής εξουσίας, οι νόμοι της οποίας και πρέπει να συνάδουν με τα θεμελιώδη δικαιώματα όπως ορίζονται στο σύνταγμα. Η συνεισφορά του ελληνικού πολιτισμού στη διαμόρφωση της αντίληψης των θεμελιωδών δικαιωμάτων είναι τεράστια και οφείλεται στο ανθρωποκεντρικό φιλελεύθερο πνεύμα που τον διέπει διαχρονικά και που γνώρισε την ύψιστη του έκφραση στην Αλεξανδρινή ελληνιστική εποχή του κοσμοπολιτισμού.

Σημαντική ήταν όμως και η συνεισφορά της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, αφού τα θεμελιώδη δικαιώματα ενισχύθησαν περαιτέρω κατά τη Ρωμαϊκή περίοδο. Παρά το ότι η Ρωμαϊκή επικράτεια κυβερνήθηκε ως αυτοκρατορία, το ρωμαϊκό δίκαιο, το μεγάλο αυτό επίτευγμα των αιώνων, επεκτείνοντας τες αντιλήψεις του ελληνικού δικαίου και οικοδομώντας πάνω σε αυτές, αναπτύχθηκε σε τέτοιο βαθμό που να αποτέλεσε τη βάση όχι μόνο για τη διοίκηση της αυτοκρατορίας αλλά και για τα δίκαια των ευρωπαϊκών κρατών μέχρι σήμερα, διαμορφώνοντας όλα εκείνα τα επί μέρους νομικά δικαιώματα που περιλαμβάνουν και τα θεμελιακά δικαιώματα. Παρά την ακολουθήσασα διάλυση της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, η δύναμη του ρωμαϊκού δικαίου παρέμεινε, μαζί με την καθολική εκκλησία, ως η συνδετική υπόσταση της Ευρώπης.

Δυστυχώς, ο μακρύς χιλιετής Μεσαίωνας που ακολούθησε αποτέλεσε τη μεγαλύτερη οπισθοδρόμηση στην υπόθεση των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Η πολιτική διοίκηση επανήλθε στον απολυταρχισμό, η κοινωνική εξέλιξη και ευημερία καθηλώθησαν από τον φεουδαρχισμό, η ίδια η ανθρώπινη ζωή εξαθλιώθηκε από τους πολέμους και την εσωστρέφεια. Η ίδια δε η εκκλησία, τόσο η Δυτική όσο και η Ανατολική, αν και ο Χριστιανισμός αποτελεί την ύψιστη αναγνώριση της ανθρώπινης αξίας, επενέργησαν ως ανασταλτικοί παράγοντες, αφού αντί της ελεύθερης συνείδησης έφεραν τον θρησκευτικό δογματισμό και φανατισμό και καταπίεσαν αφάνταστα τον άνθρωπο πνευματικά και σωματικά.

Η Αναγέννηση ήταν λοιπόν κυριολεκτικά η αναγέννηση του ανθρώπου. Μαζί της αναβιώθηκε το φιλελεύθερο αρχαιοελληνικό πνεύμα που είχε πολεμηθεί με τέτοιες ενέργειες όπως το κλείσιμο των φιλοσοφικών σχολών και η καταστροφή της βιβλιοθήκης της Αλεξάνδρειας και της αρχαίας γραμματείας γενικά. Μέσα από τους στοχαστές της νέας εποχής, συνεχιστές της ελληνικής παράδοσης, επαναδιατύπωθηκαν οι ιδέες του ανθρωπισμού και τα θεμελιώδη δικαιώματα πήραν νέα ώθηση, παράλληλα με την επαναδιαμόρφωση των αντιλήψεων της πολιτικής διακυβέρνησης. Η Αμερικανική επανάσταση όπως και η Γαλλική που ακολούθησε σύντομα μετά άνοιξαν το δρόμο στην αναγνώριση και την προστασία τους. Το Αμερικανικό Σύνταγμα αποτελεί την πρώτη συνταγματική κατοχύρωση των θεμελιωδών δικαιωμάτων και αποτέλεσε πρότυπο για τα συντάγματα που εισήχθησαν στις ευρωπαϊκές χώρες μετά από τη φιλελευθεροποίηση των πολιτικών διακυβερνήσεών τους κατά τον 18<sup>ο</sup> και τον 19<sup>ο</sup> αιώνα. Αυτό ήταν πολύ σημαντικό διότι είναι μέσα από τη συνταγματική κατοχύρωση που επέρχεται ο χαρακτηρισμός τους ως θεμελιώδη. Στο πλαίσιο αυτό, όμως, πρέπει να γίνη ιδιαίτερη μνεία της συνεισφοράς του Αγγλικού κοινοδικαίου. Στην Αγγλία, η διαμόρφωση του δικαίου ευρίσκετο εξ αρχής στα χέρια των δικαστηρίων, τα οποία το ανέπτυξαν μέσα από τις υποθέσεις που εκδίκαζαν. Με κατεύθυνση την πρακτική και λογική προσέγγιση όπως και το φιλελεύθερο πνεύμα, τα αγγλικά δικαστήρια διαμόρφωσαν ένα πλήρες σύστημα δικαίου το οποίο, αν και δεν έκανε ρητή αναφορά σε θεμελιώδη δικαιώματα αφού ποτέ δεν υπήρξε γραπτό αγγλικό σύνταγμα, εν τούτοις τα ενσωμάτωνε στους επί μέρους κανόνες του κοινού δικαίου. Μια απλή αναφορά στους τομείς του κοινοδικαίου αποκαλύπτει την έκταση στην οποία θεμελιώδη δικαιώματα όπως εκείνα της ζωής και της σωματικής ακεραιότητας, της ατομικής ελευθερίας, της ελευθερίας του λόγου, της ελευθερίας του συμβάλλεσθαι, του δικαιώματος της ιδιοκτησίας και άλλων, αναπτύχθηκαν μέσα από τους κανόνες του και διασφαλίστηκαν. Για να καταδειχθή το φιλελεύθερο πνεύμα του αγγλικού δικαίου αρκεί να αναφερθή ότι, σε μια εποχή που η δουλεία ακόμα επικρατούσε παντού, τα αγγλικά δικαστήρια καθιέρωσαν την αρχή ότι από τη στιγμή που ένας δούλος πατούσε το πόδι του σε αγγλικό έδαφος θεωρείτο πλέον και αυτομάτως ελεύθερος άνθρωπος – τόση είναι η αξία που απεδίδετο στην ανθρώπινη ελευθερία και τα δικαιώματα που σχετίζονται με αυτήν. Σε συνδυασμό με την αρχή της κυριαρχίας του νόμου την οποία επίσης ακολούθησαν, όπως περιέχεται στο ρητό τους 'ο βασιλιάς δεν είναι κάτω από οποιοδήποτε άνθρωπο αλλά είναι κάτω από το νόμο', και την αρχή της δικαστικής ανεξαρτησίας, τα αγγλικά δικαστήρια διατήρησαν έτσι τα θεμελιώδη

δικαιώματα μέσα από ένα σύστημα που δικαίως κατέχει την πρώτη θέση παγκοσμίως.

Τα θεμελιώδη δικαιώματα όμως έχουν τρεις μεγάλους εχθρούς. Ο ένας είναι ο πόλεμος, ο οποίος δυστυχώς δεν έλειψε ποτέ στη σύγχρονη ιστορία. Ο πόλεμος καταργεί την ίδια την έννοια της ανθρώπινης ζωής που αποτελεί το υπόβαθρο των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Και δεν είναι μόνο οι απώλειες εκατομμυρίων ανθρώπων στα πεδία των μαχών, αλλά και οι παράπλευρες απώλειες αμάχων και οι απώλειες από τις βιαιότητες και τις βαναυσότητες που ακολουθούν το μίσος και την αποκτήνωση, όπως και η σχετικά πρόσφατη εμπειρία του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου μας θυμίζει. Η ειρήνη είναι λοιπόν απαραίτητη προϋπόθεση της αποτελεσματικής ισχύος των θεμελιωδών δικαιωμάτων, και είναι ευχής έργον που η Ευρωπαϊκή Ένωση θεμελιώνεται πρωτίστως στην επιδίωξη της ειρήνης στην Ευρώπη, διαχρονικά το μεγάλο θέατρο των πολέμων. Δυστυχώς, το ίδιο δεν ισχύει για άλλους χώρους όπου ο πόλεμος υφίσταται και εμποδίζει την πρόοδο των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

Ο δεύτερος εχθρός είναι η προκατάληψη και η μισαλλοδοξία, ιδιαίτερα όσον αφορά τη φυλετική διαφορετικότητα αλλά και γενικά τη διαφορετικότητα. Αυτά αποτελούν ασθένεια που προσβάλλει το ίδιο το κοινωνικό σώμα ώστε να αναιρείται ο σεβασμός που είναι απαραίτητος για την αποτελεσματική απόλαυση των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Η τρομοκρατία, που έχει πάρει μεγάλες διαστάσεις στην εποχή μας, είναι μία όψη τους μαζί με τόσες άλλες. Τόσο η Ευρωπαϊκή Ένωση όσο και οι χώρες μέλη της, αλλά και το Συμβούλιο της Ευρώπης και τα Ηνωμένα Έθνη, έχουν θεσπίσει νομοθεσίες οι οποίες σκοπό έχουν να αντιμετωπίσουν τις εκδηλώσεις της συμπεριφοράς μίσους είτε φραστικού είτε έμπρακτου που δυστυχώς βιώνουμε και στην Ελλάδα και στην Κύπρο και μάλιστα συχνά εκ μέρους εκείνων που δεν θα αναμένετο. Οι νομοθεσίες αυτές, στοχεύοντας εναντίον της οποιασδήποτε διάκρισης στη βάση της διαφορετικότητας, βασίζονται ουσιαστικά στην ανάγκη προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων των θυμάτων της συμπεριφοράς μίσους και της αρχής του κράτους δικαίου, ώστε να γίνεται ανάλογος περιορισμός της ελευθερίας της έκφρασης και άλλων συναφών ελευθεριών των ενόχων τέτοιας συμπεριφοράς. Επ' αυτού, είναι πλούσια και επωφελής η σχετική νομολογία των αρμοδίων δικαστηρίων και άλλων οικονομικών δικαστικών οργάνων. Ο νόμος όμως δεν είναι πάντοτε σε θέση να αντιμετωπίσει την κατάσταση αυτή που ανάγεται σε κοινωνικές αντιλήψεις και προκαταλήψεις και που μόνο μέσα από την παιδεία και τη μόρφωση μπορεί έτσι αποτελεσματικά να



θεραπευθή, αφού, σύμφωνα με την Πλατωνική θέση, 'ουδείς εκών κακός' παρά μόνο μέσα από την άγνοιά του για το καλό που τον οδηγεί στην προκατάληψη και τη μισαλλοδοξία. Οι κοινωνικές ασθένειες, όπως και οι σωματικές, θεραπεύονται με την καταπόλεψη και εξάλειψη των αιτιών και όχι των συμπτωμάτων τους, ώστε να είναι απαραίτητο για την κοινωνία να μπορέσει να τα εντοπίσει, να τα κατανοήσει και να φροντίσει ώστε, μέσα από τον τρόπο της λειτουργία της, οι άνθρωποι να μορφώνονται ώστε να μην εκδηλώνουν την κοινωνική ασθένεια. Αυτή είναι και η βασική θέση της Πλατωνικής όσο και της Αριστοτελικής φιλοσοφίας, ότι δηλαδή η πολιτεία πρέπει να επιδιώκει την εμπέδωση της αρετής στους πολίτες ώστε έτσι να καθίστανται το ασφαλέστερο θεμέλιο για την κοινωνική συνοχή και σταθερότητα.

Ο τρίτος εχθρός είναι η κατάχρηση. Τα θεμελιώδη δικαιώματα μπορούν να καταστούν καταχρηστικά όταν συναρτώνται προς την εγωιστική τάση του ανθρώπου και προς την υποκειμενική αντίληψή τους. Εδώ είναι που πρέπει να γίνει η διάκριση μεταξύ της ατομικότητας, η οποία εμπεριέχεται στην έννοια των θεμελιωδών δικαιωμάτων ως ατομικών, και στον ατομικισμό, ο οποίος προσανατολίζει στην εγωιστική διεκδίκηση και χρήση τους και αγνοεί τα ίσα δικαιώματα των άλλων. Το αρχαιοελληνικό μέτρο, όπως εκφράζεται στο 'μηδέν άγαν' και στο 'μέτρον άριστον', πρέπει να κατευθύνει τον ορισμό και την πορεία των θεμελιωδών δικαιωμάτων ώστε να επιτυγχάνεται η ισορροπία εκείνη που μόνη εγγυάται την κοινωνική συνοχή και σταθερότητα. Είναι λοιπόν καλό να σκεφτόμαστε όχι μόνο με όρους των θεμελιωδών δικαιωμάτων αλλά και με όρους των θεμελιωδών υποχρεώσεων, αφού μάλιστα κάθε δικαίωμα εξυπακούει και την αντίστοιχη υποχρέωση. Σήμερα δυστυχώς, στην υλιστική εποχή του άκρατου ατομικισμού, η κατάχρηση των δικαιωμάτων έχει υπερβή κάθε όριο. Έχει ήδη γίνει αναφορά στην κατάχρηση του δικαιώματος της ελευθερίας της έκφρασης σε σχέση με τη συμπεριφορά μισαλλοδοξίας που απολήγει στην παραβίαση του δικαιώματος της ισότητας και της μη-διάκρισης. Η τρομοκρατία, όπως και η βία γενικότερα, εν ονόματι της διεκδίκησης της δικής της αντίληψης του δικαίου, ουσιαστικά καταργεί το δικαίωμα της ζωής και της σωματικής ακεραιότητας όπως και το δικαίωμα της ελευθερίας της σκέψης και της θρησκείας και το δικαίωμα της ισότητας και της μη-διάκρισης. Ο ατομικισμός του σύγχρονου τρόπου ζωής έχει υποβιβάσει το δικαίωμα της οικογενειακής ζωής αφού η οικογένεια έχει καταστή προσωπικά ωφελιμιστική παρά συλλογικά βιωματική, ώστε ο δεσμός της να ατονήσει και να αδυνατίσει ανάλογα. Η επιδίωξη εγκληματικής συμπεριφοράς, επωφελούμενη των σύγχρονων μέσων επικοινωνίας, έχει καταχραστεί τα

μέγιστα το δικαίωμα της ιδιωτικής ζωής και της ιδιωτικής επικοινωνίας για δικούς της σκοπούς. Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, εκμεταλλεζόμενα τον λαικισμό και την προκατάληψη, συχνά καταχρώνται, μέσα από την εκμετάλλευση της θέσης τους και την έλλειψη αντικειμενικότητας, το δικαίωμα της ελευθερίας της έκφρασης. Μερικά εκπαιδευτικά ιδρύματα, χάριν του κέρδους και του εμπορικού ανταγωνισμού, καταχρώνται το δικαίωμα της εκπαίδευσης συμβιβάζοντας και υποβιβάζοντας το επίπεδο της, είναι δε γνωστό ότι πολλοί από τους ξένους φοιτητές τους ουσιαστικά εξαγοράζουν την φοιτητική ταυτότητα και το ακόλουθο δικαίωμα παραμονής τους όχι για να σπουδάσουν αλλά για να εργαστούν στην Κύπρο. Εις δε την Ελλάδα οι καταλήψεις εκπαιδευτικών ιδρυμάτων υπό την μέχρι πρόσφατα ομπρέλλα του ακαδημαϊκού ασύλου αποτέλεσαν το άκρον άωτον της κατάχρησης του δικαιώματος της εκπαίδευσης, ενώ οι συχνές και ανεξέλεγκτες διαδηλώσεις που προκαλούν απόφραξη ολόκληρων περιοχών για ώρες και αφάνταστη ταλαιπωρεία συνιστούν κατάφωρη κατάχρηση του δικαιώματος της ειρηνικής συνάθροισης αφού μάλιστα συχνά κάθε άλλο παρά ειρηνικές είναι αλλά μάλλον τυγχάνουν εκμετάλλευσης για την επίδειξη βίας και καταστροφής. Οι ιδιοκτήτες και επιχειρηματίες γης, υπερβαίνοντας κάθε έννοια του μέτρου στην ανάπτυξη και εκμετάλλευση της, δυστυχώς και με τη συνδρομή των πολεοδομικών κανόνων, εν ονόματι του δικαιώματος της ιδιοκτησίας και της άσκησης επιχείρησης παραγνωρίζουν τις συνέπειες στους άλλους όσον αφορά τα δικά τους δικαιώματα σε σχέση με το περιβάλλον. Οι τράπεζες, εκμεταλλεζόμενες την ουσιαστικά μονοπωλιακή τους θέση σε συνάρτηση με τις συναλλακτικές ανάγκες των ανθρώπων και εν ονόματι της ελευθερίας του συμβάλλεσθαι, εφαρμόζουν ενίοτε χρεωστικές πολιτικές οι οποίες κρίνονται με βάση το δικό τους συμφέρον και όχι αντικειμενικά. Οι επαγγελματικές οργανώσεις, υπερβαίνοντας τον αρχικό σκοπό της ίδρυσης τους, συχνά προσφεύγουν σε εργασιακές απαιτήσεις και κινητοποιήσεις προκύπτουσες από υπέρμετρο ζήλο στη διεκδίκηση των συμφερόντων τους που συνιστούν αλόγιστη και αχρείαστη κατάχρηση του δικαιώματος της εργασιακής σχέσης και της απεργίας. Όπως δε καλά θα γνωρίζετε, και το δικαίωμα της πρόσβασης στα δικαστήρια έχει τύχει τέτοιας κατάχρησης ώστε συχνά κάθε άλλο παρά να επιδιώκεται η καλόπιστη διεκδίκηση των νομικών δικαιωμάτων.

Είναι για τούτο που, ιδιαίτερα όταν τιμούμε επετειακά τα θεμελιώδη δικαιώματα, πρέπει να θυμούμαστε ότι αυτά δεν είναι αυτοσκοπός αλλά εντάσσονται στο πλαίσιο της εύρυθμης και εύνομης λειτουργίας της κοινωνίας, ο χρυσός κανόνας της οποίας πρέπει πάντοτε να είναι το μέτρο που μόνο διασφαλίζει την ισορροπία των σχέσεων.